

KUŞADASI'NDAN BAHSEDEN SEYAHATNAME VE GEZİ REHBERLERİ

Nezahat Belen*

Tarih araştırmaları üzerinde çalışanlar için kaynak en ön sırada yer alır. Kaynak aslında olayla ilgili vasıtasız, doğrudan ve açık her türlü **bilgi** demektir. Bilginin edinilmesi ise ‘ başlı başına büyük olaydır.’ Bilginin esası kaynak olduğuna göre; kaynaklarda birinci veya ikinci el kaynak, yazılı veya sözlü kaynak, fiziki ve görsel eserler, harita, fotoğraf, film ve daha da çoğaltabileceğimiz materyallerle doludur. Genel temayül çalışmanın ciddiyeti ve önemini için yazılı kaynak ve arşivlere müracaat etmektir. Fakat Şehir ve bölge çalışmalarında bu duruma önemli bir etken daha katılır. **Şehrin bizatihi kendisi**. Peki bunu nasıl ve ne Şekilde değerlendireceğiz. Uzun yıllar çeşitli nedenlerle ülkemizde sosyal ve kültürel tarih araştırmalarında belli başlı kliŐeleŐmiŐ seyahatnameler dışında seyahatname ve gezi rehberleri kaynak olarak araştırmalarda müracaat olunmamıŐtır. Oysaki bu kaynaklar çok yönlü çalışmalar, incelemeler için eŐsizdir. Nasıl mı? nce bu kaynakları tanıyalım.

Seyahatname çeşitli amaçlarla yapılan seyahatler dolayısıyla kaleme alınan eserlere verilen ortak isimdir¹. Turist kelimesi Türkçede yaygınlaŐmadan önce seyahatleri yapanlara ‘seyyah ’ denilirdi. Genel olarak seyahatname, herhangi bir gezgin veya gözlemcinin ziyaret ettiği belli bir coğrafı alana ve tariŐsel bir döneme dair izlenimlerini ve topladığı bilgileri yazıya aktardığı metinler olarak tarif edilmektedir. Bu yazıların bir büyük özelliği, seyyahın farklı ve değerik bir kültür ortamına girdiğinden, eski sakinlerinin dikkatini çekmeyen hususları da kaydedebilmesidir.²

Seyyahların seyahat amacı farklı farklı olabilir. En ok Devlet görevlisi, elçi, olarak gizli veya aŐikr haber alma amaçlı seyahatler ve seyahatnameler görmekteyiz. nk 16.yy ortalarından baŐlayarak Avrupa devletlerinin, daimi büyükelçilikleri ve konsoloslukları İstanbul’da, Ege liman Őehirleri ve adalarda, Suriye ve Kuzey Afrika’daki Őehirlerde kurmaları ve ayrıca bu devirde Avrupalı diplomatlar ve tüccarların İstanbul’a ve diğer önemli Osmanlı Őehirlerine gelmeleri bu seyahatleri arttıran etkenlerdir. Bu devirde aktarılan bilgilerde Türkler ve dolayısıyla Osmanlılar, Avrupa’nın varlığı için tehdit olarak görüldüğünden seyahatler daha çok haber/bilgi amaçlıdır. Bu yüzden Osmanlı Őehirleri ve toplumu üzerine gözlemlerini içeren çok sayıda seyahatname Avrupa’da kaleme alınmıŐtır. Bu seyahatnamelerden bazıları 19.yy sonlarıyla 20.yy baŐlarında Avrupa’daki önemli

---

*Yard.Doç.Dr.Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, nezahatbelen@gmail.com

¹ Hüseyin Yazıcı, ‘ Seyahatname maddesi ’, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.37, s.11;erişim adresi www.islamansiklopedisi.info

² Tuncer Baykara, *Tarih Araştırma ve Yazma Metodu*, İstanbul 2007,IQ yay, s.64.

kütüphanelerde elyazmalarının keşfedilmesinden sonra yayımlandı.³ Şimdi elimizde araştırma malzemesi olarak bu tür seyahatnamelerden oluşan çok zengin bir literatür mevcut.

Osmanlı Devleti ve Anadolu toprakları tarihsel zenginlik ve çeşitlilik nedeniyle başlangıçtan beri Avrupalıların büyük ilgisini çekmiştir. Özellikle ülke 19.yy.ın 2.nci yarısından itibaren, başta İngiliz, Fransız, Alman ve Avusturyalılar olmak üzere, Batılı gezgin ve bilim adamlarının adeta akınına uğramıştır. Gelen seyyah sayısının artması seyahatnamelerin niceliğinde bazı değişimleri başlatmıştır. Artık düşmanını tanıma, bilgi alma amaçlı yapılan seyahatler yerini, kendisi dışındaki toplumları uygarlaştırması gereken “ öteki” haline dönüştürmüştür. Doğal olarak bu dönüşümde hem Akdeniz dünyasındaki İngiliz-Fransız rekabeti ve sömürgecilik yarışı ile Osmanlı Devletini “ Doğu Sorunu” olarak görmeleri de büyük etkindir.

19. yüzyılda demiryolları ve buharlı gemiler sayesinde seyahat koşullarının iyileşmesi Doğu-Batı temasını güçlendirmiş ve her meslek grubundan pek çok kişiyi Doğu’yu yeniden keşfe çıkartmıştır. Bu süreçte seyahatnamelerde gördüğümüz en önemli farklılaşma ise, Avrupa’daki bilimsel uzmanlaşmaya paralel olarak klasik dönemdeki seyyahın yerini mesleklerine göre uzman kişilere bırakmasıdır. Jeolog, coğrafyacı, arkeolog ve tarihçi gibi bilimsel disiplinlerden gelen seyyahlar alanlarına göre daha önemli ve bilimsel verilere dayalı eserler ortaya çıkarmışlardır. Bunlardan başka, seyyahlar içinde siyasi görevliler, hacılar, yeni ticaret yolları arayanlar, siyasi ajanlar, konsoloslar, bitki ve böcek toplayan doğa bilimciler ve misyonerler bulunmakta ve bunlar kendi alanı ile ilgili gözlemler yapmaktadırlar. Hatta ister mesleki olarak uzmanlaşmış bir araştırmacıya ister gezi amacıyla seyahat etmek isteyenlere yönelik rehber yayınlar ortaya çıkmaya başlamıştır.⁴

Ülkemizde seyahatnamelerin Osmanlı sosyal ve ekonomik tarihi için kaynak olarak değerlendirilmesi birkaç sınırlı araştırma dışında 1980 yılına kadar ihmal edilmişti. Bunda hem fikri⁵ hem maddi sorunlar etkili olmuştu. 1980’den önce bu seyahatnamelerden yapılan tercüme sayıca az olduğu gibi orijinal metne göre de yetersizdi. Fakat bugün internet kullanımının yaygınlaşması, verilerin dijital kopyaları ile internet araştırma sitelerinde bulunabilmesi bu alanda çalışacak olanlar için ucuz ve zahmetsiz bir kolaylıktır. Son zamanlarda artan seyahatname ve gezi incelemeleri daha hala hak ettiği ilgi ve incelemeye ulaşamamıştır.

Bu açıklamaların ışığında özellikle taşra üniversitelerinde ya da kendi memleketi, köyü hakkında araştırma yapmak isteyen gönüllüler için rehber olması amacıyla Kuşadası örneğinde, şehrin tarih, coğrafya, idari, ekonomik ve diğer alanları için kullanılabilen bu

³ Gülgün Üçel-Aybet, *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699)*,İstanbul 2003,s.15.

⁴ Özgür Yılmaz, “ Mahalli Tarihin Kaynağı olarak Seyahatname ler: Örnek Çalışmalar, Yöntem ve Yaklaşımlar”, *Yabancı Seyahatnamelerde Türkiye*,Editörler, Çağatay Özdemir,Y.Emre Tekinsoy, Türk Yurdu yay. Ankara 2016, s.23-24.

⁵ 1945’te uygulanmaya başlayan yeni benimsenmiş bir programdan kaynaklanır. Bu program 1970’lere kadar uygulandı. Programın amacı Osmanlı araştırmalarında sadece Osmanlı Türkçesi ve Osmanlı kaynaklarının incelenmesiydi. Amerika, Avrupa ve Türkiye’deki üniversitelerde Osmanlı incelemeleri için açılan yeni bölümlerde çalışmalar sadece Osmanlı dili ve Osmanlı kaynakları üzerine odaklandı. Bu program Halil İnalcık, Andreas Tietzes, Kemal Karpat ve diğerleri gibi Türk ve Avrupalı araştırmacılar tarafından başlatıldı. Bu üniversitelerde yazılan doktora tezlerinde seyyahların gözlemleri dikkate alınmadı. Bununla beraber bazı tezlerde sadece birkaç seyahatnameden alıntılar yapıldı.(Gülgün Üçel-Aybet, a.g.e.,s.18)

kaynakları Kuşadası çalışması yapacak olanlara faydalı olması dileğiyle topluca vermeyi uygun buldum.

19.yy. boyunca Anadolu'ya gelmiş İngiliz seyyahların seyahatnameleri⁶, ki 100'ün üzerinde, tarayarak Kuşadası'na gelen, bilgi verenlerin listesini oluşturdum. Bütünlük arz etmesi için Kuşadası'na uğramış seyyahların isimleri ve künyelerini de belirttim. Buna göre *Tavernier, Tournefort, Jan Schmidt, Richard Chandler, William Turner, William Martin LEAKE, J.F.Michaud-J.J.F.Poujoulat, William J. Hamilton, Sir Charles FELLOWS, E.J.Davis, G. Weber ve W.M.RAMSAY* olmak üzere 12 seyyah ve seyahatnamesi tespit edilmiştir. Bunlarda ; Şehrin adı zaman içinde hangi ismin daha yaygın olarak kullanıldığı, Şehrin civarındaki antik yerler, Şehrin nerede ve nasıl konumlandığı, Şehir ve halkın etnik, sosyal ve nüfus durumu, mevcut olan idari, askeri, ticari ve sivil yapılar, İç kale ve duvarları, kale görevlileri, şehrin idarecileri ve konsolosluklar, liman ve buna bağlı olarak iç ve dış ticareti ve ürünleri, Su kemerleri, Küçük adadaki kale ve garnizon, şehre karadan ve denizden hangi güzergahlarla gelinip-gidildiği, hastalıklar, salgınlar, bitki yapısı ve tabiatı hakkında bilgilere ulaşabildiğiniz gibi bir de harita, kroki ve planları da bulabilirsiniz. Bu bilgilerin tasnifli açıklaması metnin sonunda liste halinde verilmiştir.

Seyahatnamelerden daha az ilgi ve inceleme yapılan bir başka gözlem yazı türü vardır: **Gezi rehberleri**. İlk örnekleri Avrupa'da 19. Yüzyılın ilk yarısından itibaren basılan gezi rehberleri seyahatnamelerden farklı olarak genellikle bir kişi tarafından yazılmamış, gezginlerin katkılarıyla oluşturulmuş ve yayınevini adıyla basılmıştır. Seyahate çıkma düşüncesinde olanlara yolculuk öncesinde hazırlık ve yolculuk süresince ulaşım koşulları, rotalar, konaklama imkânları, yemekler, fiyatlar gibi konularda yardımcı olması amacıyla hazırlanan gezi rehberlerinde bilgiler hikâyeci anlatımdan ziyade detaylı ve açık biçimde sunulmuştur.

19. yüzyılda gezi rehberi alanında '**Baedeker**' ve '**John Murray**' adlı iki yayınevi ön plana çıkar. Kurucularının isimlerini taşıyan yayınevlerinden ilki 1827 yılında dönemin Prusya Krallığı sınırları içerisinde Koblenz kentinde, ikincisi İngiltere'de Londra'da 1768 yılında faaliyete geçmiştir. 19. yüzyılda John Murray Yayınevi tarafından Türkiye üzerine hazırlanan gezi rehberleri Avrupa ülkelerini içeren örneklerle hemen hemen eş zamanlı olarak piyasaya sürülmüştür.

1840 yılında John Murray Yayınevi tarafından Türkiye üzerine hazırlanan '*A Hand-book for Travellers in the Ionian Islands, Greece, Turkey, Asia Minor, and Constantinople*' adlı gezi rehberi bu alandaki ilk örneklerden biridir. Yunanistan ve Türkiye'yi tek bir kitapta toplayan bu yayını 1854 tarihli '*A Hand-book for Travellers in Turkey*' Türkiye özelinde bir gezi rehberi takip etmiştir. Gezi rehberinin içeriği oldukça zengindir. Giriş kısmında Doğu'ya seyahat edecekler için ulaşım ve konaklama imkânları, rotalar, dil güçlükleri, yardımcı ya da rehber hizmeti alımı, para dolaşımı, pasaport kullanımı, mevsim şartları, rahat bir yolculuk için bazı ipuçlarının yanı sıra o dönem için oldukça hayati bir konu olan karantina hakkında kısa bilgiler verilmektedir. Malta, İonia Adaları, Yunanistan, Mora, Türkiye (İstanbul,

⁶ BAYKARA, Tuncer, "XIX.yüzyılda Türkiye'ye Gelen İngilizler", *Doğumunun 65. Yılında Prof.Dr.Ahmet Özgiray'a Armağan*, Editör, M.Akif Erdoğan, IQ yayınları, İstanbul 2006, s.55-60.

Çanakkale, Arnavutluk, Teselya Bölgesi ve Makedonya) ve Küçük Asya (Anadolu) başlıkları altında okuyucuya sunulmuştur.⁷

Bu yüzyılda Türkiye'yi içeren altı gezi rehberi farklı yıllarda yayımlanmıştır. Bunlardan ilk üçü 1840,1854 ve 1871 hemen hemen aynı bilgiler içermektedir. İncelediğimiz Kuşadası , Küçük Asya (Anadolu) bölümünde yer almaktadır. Rehberde her bölümün kendi içinde şehirlerin geçmişi, tarihi yapıları ve doğal çekiciliklerinin yanı sıra ulaşım araçları, tarifeler, yeme içme imkânları, iletişime yardımcı olabilecek temel düzeyde ifadeler, seyahat için uygun olan mevsim, rotalar, oteller, hanlar; toplumun örf ve adetleri gibi kısaca ihtiyaç duyulacak her türlü bilgi bölge özelinde tekrar müstakil olarak ilgilenenlere sunulmuştur.

Kuşadası'nın olduğu İzmir güzergâhını incelediğimizde; İzmir'den Anadolu'ya 3 gidiş ve 2 geliş güzergâhı verilmiştir. Bu güzergahların sadece Antalya'dan İzmir'e gidiş güzergahında; Fethiye-Kaş-Muğla-Milas-Milet-Çanlı-Kuşadası-Efes-Aydın-Denizli-Alaşehir-Sart ve İzmir güzergahında, Kuşadası'nı görüyoruz. Samsoun Dağlarından/ Priene kalıntılarında 15 mil uzaklıkta olan Çanlı'ya 3 saatte ve buradan Scala Nuova'ya oradan İzmir'e atla 1 günde gidilebildiği belirtilmektedir.

Gezi Rehber kitaplarının diğer 3'ünde yani 1878,1890 ve 1895 tarihlilerinde ilk üçünden farklı olarak daha kapsamlı ve hacimli hazırlanmıştır. Avrupa Türkiye, Asya Türkiye, Ege Adaları Türklerin elinde olanlar ve diğerleri, İran, Mezopotamya ve Ermenistan güzergâhları hakkında bilgi verilmiştir. Kuşadası'nın dahil olduğu İzmir güzergahı 18 gidiş 3 gelişle açıklanmıştır. Bu rehberlerde İzmir-Aydın tren yolunun açılması sebebiyle sönen Efes/ Ayasuluğ'un tekrardan canlandığını buraya kadar trenle gelenlerin buradan Efes harabelerini veya Samos Adasına gitmek için atlarla hareket edebileceklerini, Samos Adasına ; atlarla varılan Kuşadası/ Scala Nova limanından kayıklarla 4-5 saatte geçilebileceği ifade edilmektedir.

Kuşadası/Scala Nova limanına haftada bir defa İzmir ve Mersin'den Pantaleon Co. Buharlı vapurun uğradığını, bu vapurla gelenlerin karadan atlarla Efes'e oradan trenle İzmir'e gidebilecekleri de belirtilmektedir. Kuşadası'ndaki İngiliz Konsolos vekilini ve Kuşadası limanının kaptanlar için kuzeyden ve batıdan gelen rüzgarlara karşı açık ve tehlikeli olduğu da ayrıca belirtilmektedir.

1878 rehberinde ayrıca Aydın ve Kasaba demiryolu açılması nedeniyle; İzmir- Aydın tren yolu sayesinde Ayasuluk/Efes tren istasyonunda aynı gün içinde şehri gezip (5 saatlik bir zaman) tekrar aynı trenle İzmir'e dönülebileceği bilgisi verilmektedir. Bu güzergahta ayrıca Ayasuluk/Ephesus üzerinden Koosh Adası/Scala Nova, Samos ve Patmos Adası'na gidilebileceği ve İzmir-Kuşadası mesafenin 48 mil olduğu da verilmektedir. 1840,1854 ve 1871 de Antalya'dan İzmir'e gidiş güzergahında gördüğümüz Kuşadası; tren yolunun etkisiyle, şimdi sadece Makri'den İzmir'e karadan yol güzergahıyla atla Çanlı istikametinden (diğer gezi rehber tarihlerinde olduğu gibi) 1 günde varılan yol rotasında görmekteyiz.

⁷ Aytuğ Arslan, "19. Yüzyıl Türkiye Gezi Rehberleri: John Murray Yayınları", *III. Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi Adnan Menderes Üniversitesi Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi (04 - 05 Nisan 2014 Kuşadası,-Aydın)*, Ankara 2014,s.151-160

Kuşadası için İzmir, Efes veya Aydın kadar kapsamlı ve tarihi bilgiler verilmesi de bu gezi rehberleri başka bölgeler için incelemeyi hak edecek derecede güzel bilgiler içermektedir.

Sonuç olarak şehir veya bölge tarihlerinde en büyük kaynak, şehrin bizatihi kendisidir. Zaman içerisinde siyasi, tabii ve afetlerden dolayı bazı değişimlere uğrasa da şehrin özü kendini muhafaza etmektedir. Bu nedenle şehir veya bölge tarihçilerin, farklı disiplinlerdeki araştırmacıların dışardan bir göz ve gözlem ayrıca hatıra değeri taşıyan bu tarihi kaynakları, seyahatname ve gezi rehberlerini daha fazla ayrıntılı ve hacimli bir şekilde değerlendirmesini bekliyoruz.

SEYAHATNAME LİSTESİ ve İÇERİKLERİ:

1. The Six Voyages of John Baptista Tavernier, **A Noble Man of France Now Living 1654-1689**, London 1678 veya J.B.Tavernier, **XVII.asır ortalarında Türkiye Üzerinden İran'a Seyahat** , Çev. Ertuğrul Gültekin, Tercüman 1001 Temel Eser Serisi, İstanbul 1980.

Şehrin adı, ticareti, ihracat-ithalatı, İzmir ile rekabeti, Konsolosluklar, liman hakkında bilgi var.

2. Joseph de Tournefort, **Tournefort Seyahatnamesi 1702**, edit. Stefanos Yerasimos, çeviren. Teoman Tunçdoğan, İstanbul 2005, II. Kitap.

Şehrin adı , konumu ve görünümü, özellikle şehrin mahalle ve halkları ve hakkında verdiği doğru bilgi, Efes'e giden sukemerleri ve şehrin surları, Kale ve asker sayısı, idareciler ve adadaki garnizon, ticari hayat ve liman ,ihracat ürünleri ayrıca Kuşadası-Milet güzergahı , Kuşadası-İzmir güzergahı hakkında verdiği bilgiler nefis ve güvenilir kaynak niteliğindedir.

3. Jan Schmidt, **The Travel notes of a Dutch Pastor in Anatolia 1717-1727**,London 1728.

Şehrin mahalleleri, görüntüsü, şehir duvarları ve toprakları, Rum kilisesi, idarecileri ve kale kapılarının Cuma namazı ve akşam kapatılmasını,esnaf hakkında bilgi vardır.

4. Richard Chandler, **Travels in Asia Minor 1764-1765**, Edith: C. Andrew Wilton, London 1971.

Neapolis-Scala Nova(şimdiki Kuşadası)-Phygela'nın yeri ve konumu hakkında,şehrinin görünümü, evleri,sokakları,şehrin surları,kalesi,liman ve adadaki kale,yakın çevre ve yol güzergahı ile ticareti hakkında bilgi edinebilirsiniz.

5. William Turner, Esq, **Journal of a Tour in the Levant**, Vol.III,John Murray,Albemarle-Street ,London 1820.

Şehrin görünümü ve konumu, Şehrin nüfusu ve halkları; Nüfusu ev olarak veren seyyah burada bir hata yapmıştır. Şehrin nüfusunu 3.000 ev demiştir. Oysa 1830 Osmanlı nüfus sayımında 1.753 hane olan Kuşadası bu sayının çok altındadır. Ayrıca halkın dağılımında da duygusal (tarafli olarak yanlış bilgi vererek)davranarak şehrin sahipleri Türkleri 200, Rumları 800, Yahudi ve Ermenileri toplam 50 ev göstermiştir. Bu dağılıma göre şehir 1050 evdir. Şehrin kalesi ve duvarları, kale içi esnaf ve kapılar, idareci ve konsolosluklar, iç ve dış liman, küçük ada ve kalesi (Kons adası)

İzmir-Scala Nova, Scala Nova- İzmir arası kervan ve ihracat ürünleri hakkında bilgi edinebilirsiniz.

6. William Martin LEAKE, *Journal Of a Tour in Asia Minor with comparative remarks on the ancient and modern geography of that country*, John Murray, Albemarle-Street ,London 1824.

Kuşadası'nın yeri ve civarındaki antik yerler; Panionium-Çanlı-Neapolis-Scalanova-Marathesium-Pygela hakkında bilgi edinebilirsiniz.

7. J.F.Michaud-J.J.F.Poujoulat, *İzmir'den İstanbul'a Batı Anadolu 1830*, Çev. Nedim Demirtaş, Ankara 2015.

Kuşadası adı ve yeri, şehrin konumu ve görünüşü, mahalle, halk ve nüfusu ki 1830 sayımına uygun vermiştir. Şehirdeki idareci ve konsolosluklar, liman ve ticaret, ulaşım hakkında bilgi edinebilirsiniz.

8. William J. Hamilton, **Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia with some account of their antiquities and geology. Vol.II**, John Murray, Albemarle Street , London 1842.

Diğer seyyahlardan farklı olarak Koosh Adasına denizden gelmiştir. Sığacık limanından gelen yatları limanın dışında bekletiliyor. Kuşadası şehrinin konumu, görüntüsü, şehrin duvarları ve bu duvarlarda kırık mermerden yapılmış aslan figürleri, dış liman ve küçük ada, su kemerleri, Phygela şehri ve kalıntıları, Scala Nuova –Ayasuluk/Aiasaluck arası yol güzergahı atla sahilden dönüşte karadan Çamlık istikameti dönüşleri hakkında bilgi edinebilirsiniz.

9. Sır Charles FELLOWS, **Travels and Researches in Asia Minor more particularly in The Province of Lycia**, John Murray, Albemarle Street, London 1852

Şehrin adı, konumu dış görünümü, Neapolis , Türk ve Rum Çanlı köyleri, Veba ve Scala Nuova'nın karantinada olması, kale ve duvarları, dış liman ve küçük kale, su kemerleri, ticaretin durgunluğu, atla yol güzergahı hakkında bilgi bulabilirsiniz. Eastern Asia Minor haritası ile İzmir ve Bodrum arasını gösteren bir haritası mevcuttur.

10. E.J.DAVIS, **Anadolu (1872)**, çev. Funda Yılmaz, yayımlayan Nezih Başgelen, İstanbul 2006.

Trenle İzmir'den Aydın'a giden seyahatimiz, bu yol güzergahındaki deve kervanlarından, İngilizlerin oturduğu Aziziye istasyonundan ve 1866 da görülen Kolera hakkında bilgi edinebiliriz. Efes planı var.

11. G. Weber , **Guide du Voyageur a Ephese**, Smyrne 1891.

Scala-Nova yeri Efes ile bağlantısı, Samos'a gidiş yolu ,İzmir-Efes yol güzergah haritası, Efes'in haritası ve Efes çevresinin haritasını bulabilirsiniz.

12. W.M.RAMSAY, **The Historical Geography of Asia Minor, Royal Geographical Society**, Vol.IV, John Murray, Albemarle-Street ,London 1890.

Anea/Anaia, Pygela/Phygela ve Scalanova'nın yeri ve tarihleri hakkında bilgi edinebilirsiniz.

GEZİ REHBER KİTAPLARI LİSTESİ

1. **A Hand-book for Travellers in the Ionian Islands, Greece, Turkey, Asia Minor, and Constantinople**, London ,John Murray, Albemarle Street. 1840.
2. **A Handbook for Travellers in Turkey describing Constantinople, European Turkey, Asia Minor, Armenia and Mesopotamia, with new travelling maps and plans**, Third edition, London ,John Murray, Albemarle Street. 1854.
3. **Handbook for Travellers in Constantinople, the Bosphorus, Dardanelles, Brousa and Plain of Troy ,with general hints for travellers in Turkey**,New Edition ,John Murray, Albemarle Street, London 1871.
4. **A Handbook for Travellers in Constantinople and Turkey in Asia Minor**,4.Edit, John Murray, Albemarle Street, London 1878.
5. **Handbook to Mediterranean, its cities, coasts and islands for the use of general travellers and yachtsman**, Third Edition, Part I., John Murray, Albemarle Street, London 1890.
6. **A Handbook for Travellers in Asia Minor, Transcaucasia, Persia**,Edited by Major General Sir Charles Wilson, R.E., K.C.B, John Murray, Albemarle Street, London 1895.

KAYNAKÇA

- ARSLAN, Aytuğ “ **19. Yüzyıl Türkiye Gezi Rehberleri: John Murray Yayınları** ”, III. Disiplinlerarası Turizm Araş tırmaları Kongresi Adnan Menderes Üniversitesi Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi (04 - 05 Nisan 2014 Kuşadası,-Aydın), Ankara 2014, s.151-160.
- AYBET-ÜÇEL, Gülgün , *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699)*, İstanbul 2003.
- BAYKARA, Tuncer , *Tarih Araştırma ve Yazma Metodu*, IQ yayınları, İstanbul 2007.
- BAYKARA, Tuncer, “XIX.yüzyılda Türkiye’ye Gelen İngilizler ”,*Doğumunun 65. Yılında Prof.Dr.Ahmet Özgiray’a Armağan*, Editör, M.Akif Erdoğan, IQ yayınları, İstanbul 2006.
- YILMAZ ,Özgür, “ **Mahalli Tarihin Kaynağı olarak Seyahatnameler: Örnek Çalışmalar, Yöntem ve Yaklaşımlar**, “ *Yabancı Seyahatnamelerde Türkiye*,Editörler, Çağatay Özdemir,Y.Emre Tekinsoy, Türk Yurdu yayınları, Ankara 2016.
- The Six Voyages of John Baptista Tavernier, *A Noble Man of France Now Living 1654-1689*, London 1678, erişim adresi www.archive.org
- J.B.Tavernier, *XVII.asır ortalarında Türkiye Üzerinden İran’a Seyahat* , Çev. Ertuğrul Gültekin, Tercüman 1001 Temel Eser Serisi, İstanbul 1980.
- Joseph de Tournefort, **Tournefort Seyahatnamesi 1702**, edit. Stefanos Yerasimos, çeviren. Teoman Tunçdoğan, II. Kitap, İstanbul 2005.
- Jan Schmidt, **The Travel notes of a Dutch Pastor in Anatolia 1717-1727**,London 1728, erişim adresi www.archive.org
- William J. Hamilton, **Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia with some account of their antiquities and geology**. Vol.II, John Murray, Albemarle Street , London 1842, erişim adresi www.archive.org
- Richard Chandler, **Travels in Asia Minor 1764-1765**, Edith: C. Andrew Wilton, London 1971 erişim adresi www.archive.org

William Turner, Esq, **Journal of a Tour in the Levant**, Vol.III,John Murray,Albemarle-Street ,London 1820 erişim adresi www.archive.org

William Martin LEAKE, **Journal Of a Tour in Asia Minor with comparative remarks on the ancient and modern geography of that country**, John Murray,Albemarle-Street ,London 1824 erişim adresi www.archive.org

J.F.Michaud-J.J.F.Poujoulat, **İzmir'den İstanbul'a Batı Anadolu 1830**, Çev. Nedim Demirtaş,Ankara 2015 .

William J. Hamilton, **Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia with some account of their antiquities and geology. Vol.II**, John Murray, Albemarle Street , London 1842, erişim adresi www.archive.org

Charles FELLOWS, **Travels and Researches in Asia Minor more particularly in The Province of Lycia**, John Murray, Albemarle Street, London 1852, erişim adresi www.archive.org

E.J.DAVIS, **Anadolu (1872)**, çev. Funda Yılmaz, yayımlayan Nezhil Başgelen, İstanbul 2006.

G. Weber , **Guide du Voyageur a Ephese**, Smyrne 1891. erişim adresi www.archive.org

W.M.RAMSAY, **The Historical Geography of Asia Minor, Royal Geographical Society**, Vol.IV, John Murray,Albemarle-Street ,London 1890 erişim adresi www.archive.org

A Hand-book for Travellers in the Ionian Islands, Greece, Turkey, Asia Minor, and Constantinople, London ,John Murray, Albemarle Street. 1840 erişim adresi www.archive.org

A Handbook for Travellers in Turkey describing Constantinople, European Turkey, Asia Minor, Armenia and Mesopotamia, with new travelling maps and plans, Third edition, London ,John Murray, Albemarle Street. 1854 erişim adresi www.archive.org

Handbook for Travellers in Constantinople, the Bosphorus, Dardanelles, Brousa and Plain of Troy ,with general hints for travellers in Turkey,New Edition ,John Murray, Albemarle Street, London 1871 erişim adresi www.archive.org

A Handbook for Travellers in Constantinople and Turkey in Asia Minor,4.Edit, John Murray, Albemarle Street, London 1878 erişim adresi www.archive.org

Handbook to Mediterranean, its cities, coasts and islands for the use of general travellers and yachtsman, Third Edition, Part I., John Murray, Albemarle Street, London 1890 erişim adresi www.archive.org

A Handbook for Travellers in Asia Minor, Transcaucasia, Persia,Edited by Major General Sir Charles Wilson, R.E., K.C.B, John Murray, Albemarle Street, London 1895 erişim adresi www.archive.org